

НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ

ПОНЯТИЕТО "НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ" С ОГЛЕД НА НОВИТЕ РИСКОВЕ И ЗАПЛАХИ ЗА СИГУРНОСТТА

ПЕТЪР ПЕТРОВ

Петър Юриев ПЕТРОВ е доктор по наказателно право, катедра „Национална сигурност и политически науки“, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“

Резюме: Статията разглежда предефинирането на концепцията за национална сигурност през XXI в. опосредствано от променената среда на сигурност и появата на нови рискове и заплахи. Разгледани са четирите посоки на разширяване на понятието национална сигурност – хоризонтално, вертикално, по отношение на обектите и субектите на сигурност. На тази основа се заключава, че съвременното понятие за национална сигурност има три равнища на проявление – индивид, група, държава; инкорпорира в себе си

различни сфери на сигурност и не на последно място наред с традиционните рискове и заплахи, сигурността е изправена пред предизвикателствата на нови такива – корупция, тероризъм, екологични, хибридни и пр.

Ключови думи: предефиниране на националната сигурност, национални ценности и интереси, съвременни рискове и заплахи

THE CONCEPT OF "NATIONAL SECURITY" WITH REGARD TO NEW SECURITY RISKS AND THREATS

PETAR PETROV

Petar Yuriev PETROV, PhD in criminal law, Department of "National security and political sciences", St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Abstract: The article discusses the redefinition of the concept of national security in the 21st century, due to the changed security environment and the emergence of new risks and threats. It analyses the four directions of expansion of the concept of national security, namely horizontally, vertically and in relation to the objects and subjects of secu-

urity. Therefore, the modern concept of national security has three levels of manifestation - individual, group, state; it incorporates different spheres of security and, last but not least, along with traditional risks and threats, there are new security risks and threats, for example corruption, terrorism, environmental, hybrid, etc.

Key words: redefining national security, national values and interests, contemporary risks and threats

Извеждането на универсална и общоприета дефиниция за национална сигурност е сложна задача, което до голяма степен се дължи на факта, че тя е многоаспектно, всеобхватно и динамично понятие, чийто обхват постоянно се променя под влияние на появата на нови и развитието на съ-

ществуващите рискове и заплахи за държавата. През по-голямата част от XX в., тя се дефинира предимно през призмата на традиционните (класически) подходи, повлияни от теорията на политическия реализъм и нормативизма. В книгата си „Колективната сигурност според международно-

то право“ от 1957 г. Ханс Келзен посочва, че националната сигурност е ограничена до защитата на територията от чужда военна заплаха и нападение¹. По сходен начин, тя е дефинирана и от представителите на политическия реализъм, който постулира, че в анархичните условия на световната политика, където не съществува по-висока междуправителствена власт над държавите, те трябва да разчитат на собствените си механизми, за да спасят своята независимост, а при необходимост като крайно средство се налага и употребата на сила².

Под въздействие на промените в международната среда от 80-те години на XX в., концепцията за националната сигурност започва да се променя и наред с военните аспекти, в дефинициите се включват и невоенни такива. Тази промяна е провокирана от разбирането, че националната сигурност е изправена пред редица нови рискове – етнически и/или религиозни кризи и конфликти, екологични кризи и пр. В следствие на тази промяна, Ричард Улман разработва една разширена дефиниция на сигурността, като посочва, че фокусирането единствено върху военните заплахи за националната държава, отвлеча вниманието от невоенните такива, което може да има изключително негативно въздействие върху стабилността на нациите в бъдеще. Следователно, под заплаха за националната сигурност следва да се разбира онова действие или поредица от събития, които: 1) заплашват драстично и/или за сравнително кратък период от време влошават качеството на живот за гражданите на дадена държава (войни, бунтове, недостиг на ресурси, природни бедствия, епидемии, катастрофични наводнения, засушавания); и 2) заплашват да ограничат значително възможността от избор на политики от страна на правителството или на частните неправителствени организации (граждани, групи, корпорации) в рамките на държавата³ (тероризъм, организирана престъпност, корупция).

Под въздействие на промените в международната среда, през 1995 г. Ема Ротшилд аргументира необходимостта концепцията за национална сигурност да бъде разширена в четири посоки. Първата посока на разширяване е по отношение на обектите на защита, като националната сигурност не следва да се разбира единствено като сигурност на нациите, а задължително следва да

включва в себе си и идеята за сигурност на групите и индивидите (гражданите).

Концепцията за национална сигурност следва да бъде разширена и във вертикална посока, което е предопределено от разбирането, че от сигурност на нациите се пристъпва към сигурност на международната система и/или сигурност извън физическата среда (вкл. разширяване на сигурността към биосферата). До голяма степен, това разширяване на понятието е наложително с оглед на глобализацията, която размива националните граници и елиминира географията като фактор в стратегемите на сигурността, в следствие на което националната държава е изправена пред редица негативни последици, вкл. нарастване на политическата нестабилност поради финансови и икономически кризи; демографски проблеми; екологични катастрофи; тероризъм.

Третата посока, в която следва да бъде разширено понятието национална сигурност е хоризонтално. Развитието е сигурността на съвременната държава не се предопределя единствено от военната сила и мощ. В този смисъл, тя не се ограничава единствено до военната, но обхваща още политическа, икономическа, социална, екологична, енергийна и човешка сигурност.

Последната посока на разширяване е по отношение на субектите на сигурност. В съвременния, силно глобализиран свят, националната сигурност не е единствено обект на защита от държавата, а включва както агенти, които оперират на международно ниво (напр. регионални и международни организации – ООН, НАТО, ЕС, АСЕАН, ШОС, БРИКС, ОССЕ и пр.), така и активни участници на национално ниво (неправителствени организации, местна администрация, гражданите, пазара)⁴.

Подобни дефиниции отразяват по-точно съвременните заплахи и рискове пред националната държава, породени от миграция, екологични кризи, здравни пандемии, трансграничен тероризъм, организирана престъпност, корупция, киберпрестъпления и др., което води до бавна, но последователна промяна и в разбирането на същността на националната сигурност в българската научна литература. По този начин, традиционното разбиране за сигурността като защитата на държавните граници, териториалната цялост и независимостта на страната, когато не съществува опасност от

въоръжено нападение, насилствена промяна на конституционния ред, политически диктат или икономическа принуда за държавата, се разширява с идеята за защитата на основните права и свободи на българските граждани и гарантирането на демократичното функциониране на държавните и гражданските институции, в резултат на което обществото и нацията запазват и увеличават своето благосъстояние и се развиват⁵.

Следователно, въз основа на съвременните концепции могат да бъдат изведени няколко извода относно същността на понятието национална сигурност.

Първо, то не е едноизмерно, а в съдържателно отношение включва в себе си три равнища – сигурност на индивида, сигурност на групата и сигурност на държавата⁶, което включва в себе си: 1) защита на правото на отделния индивид да развива и реализира социално значимите си потребности и способности, без да изпитва пречки от страна на държавата и обществото; 2) реализиране на правата и свободите на всички групи от населението, които се съпротивляват на действия, водещи до разцепление в обществото (включително на действия на държавата)⁷; 3) защита на ценности, като териториална цялост, суверенитет, независимост, свобода, конституционен и вътрешен ред⁸. Обособяването на тези три равнища и съпътстващата промяна в обхвата на националните интереси неизменно води до разширяване на агентите, защитаващи националната сигурност. През XX в. прерогативите за защита на националната сигурност са в ръцете на държавни органи и институции, като армия, полиция, разузнаване, сили за сигурност, съдебната система и дипломатическия корпус на държавата. През XXI в. тези агенти са както посочените по-горе държавни органи и структури, така и редица неправителствени (граждански организации) и наднационални субекти – ЕС, НАТО, ОССР, СЕ, ООН, в това число и редица международни арбитражи и съдилища – ЕСПЧ, МНС и пр.

Второ, класическата концепция за национална сигурност борави с идеята за държавната (политическа) граница, като предела, при който свършва държавната територия, а с това и взаимоотношенията между последната и свързаното с нея политически организирано човешко общество⁹, в следствие на което рисковете и заплахите

за държавата са външни. Глобализацията променя до известна степен тази трактовка, защото днес границата се възприема кумулативно като разделителна линия и като линия, която свързва различни държави (напр. ЕС), но която не може да възпре трансграничната престъпност.

С оглед на това, наред със заплахите за националната сигурност, които идват извън пределите на националните граници, много често те съществуват вътре и отвъд границите. Следователно, националната държава е изправена пред различни заплахи и рискове, които произтичат както от вътрешната среда в държавата, така и от външната среда – международната ситуация. С оглед на това, условно могат да бъдат групирани два типа рискове и заплахи. В първата група се включват основните рискове и заплахи, които произтичат от външната среда, като те могат да бъдат систематизирани в следните няколко направления:

Рискове и заплахи, които са свързани с политико-географското местоположение на държавата (милитаризация на прилежащия регион; възникване на кризи и конфликти в близост до границата; процеси на преразпределение на глобалните отговорности на геополитическите лидери, отношенията с ТНК и т.н.¹⁰):

1. Заплахи и рискове от тероризъм в следствие на радикализация на определени групи и засилената им мобилност, включително използването на дигиталната среда за разпространение на техните идеи.
2. Риск от миграционен натиск, породен не само от военни конфликти, но и поради икономически, здравни и екологични кризи.
3. Риск и заплаха за сигурността е и трансграничната организирана престъпност, която създава предпоставки за увеличаване на риска от корупция.
4. В следствие на дигитализацията днес сериозен риск за сигурността представляват т.нар. хибридните заплахи, в това число атаки на държавни сайтове, разпространяване на дезинформация, атаки към избирателния процес и пр.
5. Рискове и заплахи произтичащи от енергийната зависимост на държавата.
6. Глобализацията, развитието на транспортната инфраструктура и мобилността на население-

то способства за бързото разпространяване на негативното влияние на екологични или здравни кризи.

Втората група рискове и заплахи за сигурността на националната държава са пряко следствие от вътрешната среда на сигурност, като за България, те условно могат да бъдат систематизирани в три направления:

1. Влошаването на някои качествени демографски характеристики, като нарушена възрастова структура, увеличаване на относителния дял на неграмотното население, разширяване териториалния обхват на районите с висока степен на депопулация, емиграция на значителен контингент младо население с висока квалификация¹¹, което провокира от своя страна нестабилност, социално-икономическо напрежение, етно-социални конфликти и пр.
2. Социалното неравенство е заплаха за националната сигурност, тъй като се свързва с повишен риск за сигурността в страната, включително икономически, социални и политически (вкл. увеличаване на неграмотността, радикализация, политическа апатия, увеличаване на недостига на квалифицирана работна ръка на пазара на труда, намаляване на покупателната способност на населението, увеличаване на процента на населението, което има нужда от специална закрила от страна на държавата и пр.).
3. От началото на прехода до днес, корупцията е един от сериозните рискове и заплахи за националната сигурност в България, като безпрецедентно високите ѝ нива създава предпоставки за редица негативни процеси в страната.

Следователно, налице е разширяване на обхвата на националната сигурност, като към традиционните военни заплахи, политически престъпления, заплахи за политическия режим, икономическа принуда, подривна разузнавателна дейност, съвременната държава включва новите рискове и заплахи, вкл. природни бедствия, технически и технологични (кибер) заплахи, невоенни заплахи (организирана престъпност, тероризъм, асиметрични заплахи), здравни пандемии, бедност, екологични катастрофи, икономически кризи.

С оглед на това, значително се разширява обхвата на националните интереси и ценности, като

към традиционните (неприкосновеност на националната територия; защита на националния суверенитет, националната икономика, мир и свобода, защита на националния интерес в международните отношения) се добавят върховенство на правото, енергийна независимост, защита на информационните ресурси, подобряване на качеството на живот, защита на националната идентичност, гордост и чест; защита на човешките права и свободи; опазване на околната среда; защита на международния правен ред и на международното право.

Трето, изброяването на част от съвременните рискове и заплахи пред националната сигурност разкрива, че като концепция тя е конструирана от различни компоненти – политически, икономически, социални, етнически, духовни, военни, информационни и екологични. Следователно, националната сигурност е съвкупност от сфери на сигурност, при която всяка една от тях поотделно и всички те в сътрудничество, имат съществено значение за оцеляването, нормалното развитие и прогреса на държавата, което е свързано със създаването и поддържането на собствени защитни бариери и механизми срещу рисковете и заплахи-те в заобикалящия свят¹².

В заключение може да се обобщи, че всички тези дефиниции и класификации на сигурността, разкриват факта, че понятието е поливалентно, то е едновременно висша човешка ценност, състояние, свойство, потребност, психологически усещане, което се реализира едновременно в индивидуалното и в общественото съзнание. Съвременните концепции за национална сигурност включват сигурността на индивида и обществото (независимо от етнически, етичен, расов и идеологически произход или ангажимент на своите членове) и сигурността на държавата, изследвана в рамките на тяхното участие в международната и глобалната сигурност. Националната сигурност се дефинира чрез нормативно установените жизненоважни национални ценности и интереси, но наред с това тя е и системата и организацията на държавата за защита на тези интереси и ценности, част от които неизменно е и наказателното правораздаване.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Георгиев, Юлий. *Управление на риска в сигурността. София: Изток-Запад, 2015.*

2. Джунин, Андрей. Анализ на понятията „държавна сигурност“ и „национална сигурност“, *Политика и сигурност*, бр. 2, 2020, с. 24-35.
3. Дрончилов, Крум. Политическата граница, *Геополитика*, 02.06.2010 г., <https://geopolitica.eu/more/drugi-statii/1316-politicheskata-granitsa>, Достъпно на 01.11.2024 г.
4. Йончев, Димитър. Равнища на сигурността. София: НБУ, 2008.
5. Лазаров, Владислав. Стратегически ресурси за националната, регионалната и глобалната сигурност. София: ДиоМира, 2020.
6. Най, Джоузеф. Бъдещето на силата. София: Военно издателство, 2013.
7. Русев, Марин. Геополитически и геостратегически предизвикателства пред глобалната и регионалната сигурност – основни методологични и приложни аспекти, *Сборник доклади от годишната научна конференция на НБУ „Васил Левски“ – 19-20 ноември 2009 г., Велико Търново, 2009, с. 7-16.*
8. Семерджиев, Цветан, Митев, Николай. Информационна сигурност. София: Софтрейд, 2015.
9. Слатински, Николай. Измерения на сигурността. София: Парадигма, 2000.
10. Kelsen, Hans. *Collective Security under International Law*, United States Government Printing Office, Washington, 1957.
11. Rothschild, Emma. *What is Security?* Daedalus, Vol. 124 (3), 1995, pp. 53-98.
12. Ullman, Richard. *Redefining Security. International Security*, Vol. 8, No. 1, 1983, https://www.jstor.org/stable/2538489?read-now=1&seq=6#page_scan_tab_contents, Accessed on 01.11.2024.
1. Kelsen, Hans. *Collective Security under International Law*, United States Government Printing Office, Washington, 1957, p. 1.
2. Най, Джоузеф. Бъдещето на силата. София: Военно издателство, 2013, с. 37.
3. Ullman, Richard. *Redefining Security. International Security*, Vol. 8, No. 1, 1983, p. 134, https://www.jstor.org/stable/2538489?read-now=1&seq=6#page_scan_tab_contents, Accessed on 01.11.2024.
4. Rothschild, Emma. *What is Security?* Daedalus, Vol. 124 (3), 1995, p. 55.
5. Семерджиев, Цветан, Митев, Николай. Информационна сигурност. София: Софтрейд, 2015, с. 13.
6. Подробно относно равнищата на сигурност вж.: Слатински, Николай. Измерения на сигурността. София: Парадигма, 2000, с. 44-46; Йончев, Димитър. Равнища на сигурността. София: НБУ, 2008, с. 17.
7. Джунин, Андрей. Анализ на понятията „държавна сигурност“ и „национална сигурност“, *Политика и сигурност*, бр. 2, 2020, с. 33.
8. Слатински, Николай. Цит. съч., с. 45.
9. Дрончилов, Крум. Политическата граница, *Геополитика*, 02.06.2010 г., <https://geopolitica.eu/more/drugi-statii/1316-politicheskata-granitsa>, Достъпно на 01.11.2024 г.
10. Лазаров, Владислав. Стратегически ресурси за националната, регионалната и глобалната сигурност. София: ДиоМира, 2020, с. 93-94.
11. Русев, Марин. Геополитически и геостратегически предизвикателства пред глобалната и регионалната сигурност – основни методологични и приложни аспекти, *Сборник доклади от годишната научна конференция на НБУ „Васил Левски“ – 19-20 ноември 2009 г., Велико Търново, 2009, с. 13.*
12. Георгиев, Юлий. Управление на риска в сигурността. София: Изток-Запад, 2015, с. 42.

РЕКЛАМА

АБОНАМЕНТ ЗА СПИСАНИЕ
НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ
ЧРЕЗ БЪЛГАРСКИ ПОЩИ
С НОМЕР 1502

<https://nacionalna-sigurnost.bg>